

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens omnia Gavanti Commentaria in Rubricas Breviarii - Cum
Indicibus Decretorum, Rerum atque Verborum notabilium

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

VD18 10783695-002

De Antiphonis. VII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39775

- 5 In Feriis Adventus, quæ non habent in Laudibus Antiphonas proprias, sumuntur ad Horas ex Laudibus Dominica præcedentis; ubi verò in Laudibus Feriarum fuerint propria, sumuntur ex ipsis Laudibus.
- 6 Tempore Paschali, in Officio tam novem quàm trium Lectionum, Psalmi cujuslibet Nocturni dicuntur sub unica Antiphona, quæ Officio convenit, ut suis locis ponitur; & in fine omnium Antiphonarum additur Alleluja, quando in illis non habetur. A Septuagesima usque ad Pascha, ubi habetur Alleluja, tacetur; neque aliud ejus loco dicitur.
- 7 In Duplicibus ad Vesperas, Matutinum, & Laudes tantum, Antiphona dicuntur ante Psalmos vel Cantica integra, & post Psalmos vel Cantica integra repetuntur: in aliis Horis, & in Officio non Duplici, in principio Psalmi vel Cantici inchoatur tantum Antiphona, deinde in fine integra dicitur. Et quando Antiphona sumitur ex principio Psalmi vel Cantici, & incipit sicut Psalmus vel Canticum, post Antiphonam non repetitur principium Psalmi vel Cantici; sed continuatur, quod sequitur in Psalmo vel Cantico, ab eo loco, ubi secundum ritum diei desinit Antiphona; nisi discontinuetur per Alleluja.
- 8 Antiphonis propriis, tam in Officio de Tempore, quàm de Sanctis, semper cedunt, quæ habentur in Psalterio, & in Communi Sanctorum.
- 9 Quando fit aliqua Commemoratio, semper dicitur Antiphona ante Orationem cum Versu: quæ sumitur ex Officio, quod convenit ei, de quo fit Commemoratio; ita ut in Vesperis sumatur Antiphona, quæ assignatur ad Magnificat: in Laudibus, quæ ad Benedictus, cum Versibus, qui habentur post Hymnum.
- 10 Antiphonæ S. Mariæ posite in fine Completorii, dicuntur, ut inferius in propria Rubrica disponitur.

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. VII. De Antiphonis.

I. Gavant. pag. 57. col. 1. n. 1. -- Antiphona idem est, ac vox opposita &c.) Optimè docet Gavantus, quòd Antiphona idem significat, ac vox opposita, seu contrasonans; Antiphona enim Græcum est vocabulum ex præpositione, ac nomine conflatum. *Phone* namque vocem; præpositio autem *Anti* oppositionem, & vicissitudinem significat. Hinc Antiphona vox intelligitur reciproca; sic cum montium concava vocem aliquam resonant ab aliquo prius editam, Græcè *Antiphonazim*, sive, ut ita dicam, *Antiphonare* dicuntur.

Quamvis, vocabuli notione inspecta, vox *Antiphona* vocum oppositionem importare videatur, apud Ecclesiasticos tamen Scriptores pro ea tantum vocum reciproca-tione accipitur, qua bini Cantorum Chori cantum alternant; ita ut Chorus Choro respondeat; cum in Responsorio cantu Chorus plurium uni tantum Cantori respondeat; pro certo enim habeo, Antiphonam ad initium Psalmi, vel Cantici, sive ante suos Versus, non semel tantum, verum & bis olim consuevisse cantari; hoc etiam sibi persuadet eruditissimus noster Thomasmus Ieco in-

frā citando; aut certè in ea decantanda ante Psalmum ab uno Choro priorem mediam Antiphonæ partem cani, postremamque ejusdem Antiphonæ partem ab altero Choro perfici consuevit, arbitratur omnino mox laudatus Thomafius. Quod Antiphonæ olim semel ab uno, & iterum ab alio Choro dice- rentur ante Psalmum, probari potest ex su- pradicto discrimine inter Antiphonas, & Re- sponforia assignato ab Antiquis, juxta quos Antiphonæ à Responforiis non differebant, nisi in modo cantandi; germana porro Re- sponforia modulandi ratio postulat, ut bis dicatur R. ante V. semel ab uno Cantore, & iterum à Choro toto; pari itaque modo An- tiphonarum germanus Ritus exigit, ut bis à duobus Choris alterne decantetur eo modo, quo ex parte retinemus in Invitatorio hunc morem geminatæ Antiphonæ ante Psalmum. Admittâ hac Antiphonæ congeminatone an- te Psalmum, ita ut saltem ejusdem pars ab uno, altera verò ab altero Choro dicatur, verificantur optimè verba Amalarii dicentis *lib. 4. cap. 7. Ipsa Antiphona conjunguntur simul duo Chori . . . duobus Choris alternatur An- tiphona: quoniam non potest minus esse chari- ta, quam inter duos . . . hec duo Choros d. signaverunt penna animalium invicem pœrecte, quas vidit Ezechiel . . . conjunctio duarum penarum Antiphona est, que vicem tenet Cha- riatis.* Hanc responsionem utriusque Chori in una eademque Antiphona retinebant Cle- rici Romani in sollempnioribus Festis Sæculo XII. sicut in Antiphonario Vaticano, edito à suprâ memorato Cardinali Thomasio Anno 1686. pag. 51. in Epiphania habetur, & ideam repetit hic Auctor in sua Præfatione præfixa libro à se evulgato sub hoc titulo: *Re- sponforia, & Antiphonaria Romane Ecclesie* pag. 32. pag. verò 39. ostendit, in Breviario Mozarabico esse quid dissimile in Antiphona ad Primam, quæ dicitur per totum Annum. Denique probari id adhuc potest ex his, quæ infrâ cum eodem Thomasio dicemus de usu antiquo repetendi Antiphonam ad singulos

Psalmorum versus. His omnibus prænota- tis citatus Thomafius pag. 24. Antiphonam sequenti modo definit.

Antiphona est versus aliquis, sive senten- tia intercalaris, quæ unâ cum Psalmi, Can- tative versibus, sive aliquo, sive omnino omnibus; decantatur intercalari concen- tu eodem profus ordine, quo Ecclesiastica Re- sponforia cantantur; cum ea ratione à Re- sponforio Antiphona differat, quod in R. Chorus uni Cantori respondeat; in Antipho- nis verò Chorus unus alteri Choro succinat; & in Responforio quidem unus Cantor ver- sus intercinat, intercalante semper Choro, Responforium; in Antiphona verò Chorus alter concinat versus, altero Choro Antipho- nam reciprocante.

Verùm quia præsentium temporum mo- res ab Antiquis plurimum discrepant, in præsentiarum secundum Psalmodiæ hodie- nam Rubricam, nomine Antiphonæ venit sententia illa, quæ inchoatur ab uno unius Chori, completurque à Choro, quando Of- ficium est Duplex, & ad ejus Symphoniam Psalmus cantatur.

Antiphonarum autem in prædicto sensu acceptarum triplex est genus; Scripturalium, Historicarum, & ex utrisque mixtarum. Scripturales sunt, quæ ex libris Sacræ Scri- pturæ tum veteris, tum novi Testamenti de- promptæ sunt, sic Antiphonæ ad *Magnificat*, ut bene notat Gavantus num 10. in primis Vesperis Dominicarum, ut plurimum sumun- tur ex S. Scriptura veteris Testamenti, legen- da in Matutino ejusdem Dominicæ. In se- cundis autem Vesperis sumuntur ex Evange- lio, quod in eadem Dominica legitur, sicut etiam ad *Benedictos*. In Nocturnis verò Do- minicæ, & Feriarum, necnon in Vesperis, plerumque sumuntur Antiphonæ ex Psalmis, quæ idcirco dicuntur Psalteriales, sed sem- per reducuntur ad Scripturales. Historicae sunt illæ, quæ ex Historia Mysterii, seu Sancti, cujus Festum est, carptim delibatae per singulos Psalmos, seu Cantica distribuun- tur;

tur; cuiusmodi sunt Festorum Christi Domini, SS. Petri, & Pauli, Stephani, Laurentii, Clementis, & SS. Agathæ, Cæciliæ, Luciæ, & aliæ omnes Officiorum propriorum. Ad has reducuntur etiam aliæ, quæ ad Mysterium, seu Sanctum pertinent, licet ex Historia non sint depromptæ, ut sunt Antiphonæ Festi Circumcisionis, *O admirabile commercium &c.* & aliæ huiusmodi. Mixtæ denique dicuntur illæ, quæ vel ex Psalmis, vel ex alio Scripturæ libro depromptæ paucis verbis additis, vel mutatis, vel transpositis ad rem Mysterii, seu Sancti traduntur, quales sunt Antiphonæ Vesperarum diei Nativitatis Domini: *Tecum principium &c.* Antiphona tertia Laudum S. Stephani, & S. Laurentii: *Adhæsit anima mea post te.* Inter prædictas Antiphonas hoc discrimen intervenit, quod Psalteriales, & Mixtæ cum illis non sunt idoneæ, nisi ad eos Psalmos, ex quibus erutæ sunt, aliæ verò Antiphonæ, sive Historicæ, sive Scripturales, quæ ex Psalmis non sunt desumptæ, ad quoscunque Psalmos præmitti possunt.

II. Gavant. pag. 57. col. 1. n. 2. - *Auctor Antiphonarum servit Ignatius Antiochenus &c.* Non solum Canticum aliquod contractius, breviusque, sive verborum iusta complexio; seu intercalaris sententia, quam Chorus Choro alteri psallenti respondens intercinat, & quæ Psalmum semper præcedit, sed ipsi quoque Psalmi cum à pluribus alternatim recitantur, Antiphonæ dici possunt, juxta interpretationem vocis græcæ ἀντιφώνη, ut asserit etiam Cardinalis Bona de *Divina Psalmodia* cap. 16. §. 10. quia scilicet duo Chori ad statum Antiphonæ symphoniam alterna modulatione sibi mutuo respondent. Hanc autem consuetudinem alternatim psallendi ab antiquissimis sæculis habet Orthodoxa Ecclesia, juxta nonnullos, qui hunc morem S. Ignatio, Antiochiæ Antistiti tertio post Apostolum Petrum, referunt: verum quamvis prædictum Ignatium Antiphonarum au-

ctorem asserat quoque Gavantus noster, quatenus ille primum præscripserit alternum cantum in Ecclesia Antiochena, post illam visionem, quam insinuat idem Gavantus; nihilominus nondum fatetur, eundem Ignatium esse primum auctorem canendi alternatim Psalmos in Choro; ponderanda enim sunt nostri Auctoris verba illa *non dico Psalmorum*, de quibus agit in Capite sequenti num. 15. cum quo ibidem agemus & nos. Interea tamen asserere cogimur, apud Christianos alternum Psalmorum cantum per duos Choros servit esse introductum; antiquissimis namque temporibus, ut ex Eusebio lib. 2. cap. 17. Historiæ apparet, usus erat illis frequentior Psalmos Responsorios canere, Choro scilicet respondenti uni præceptorum. Primi, qui Psalmos binis Choris concinnandos instituere, fuerunt Flavianus, & Diodorus, Monachi Antiocheni, Divo Athanasio æquales. *Isti namque primi*, (ut scribit Theodoretus, Episcopus Cyri, lib. 2. cap. 29) *in duas partes Choros psallentium dividentes, ex successione Davidicam melodiam cantare doverunt; & hoc in Antiochia primitus fieri cepit, & dispersum ad terminos totius Orbis usque pervenit.* Vide etiam S. Basilium Epist. ad Clericos Neocesarienses, Sydonium lib. 5. epist. 17. Cassiodorum in *Psalmum* 33. vers. 3. & alios passim. Sed de hac re vide denique, quæ nos trademus infra in nostris Observationibus ad Cap. VIII. sub num. 10. Sub alterni cantus genere, ut optimè ponderat supramemoratus Thomasius pag. 22. is, maximè Ecclesiastico Ritu comprehenditur, quo alternant quidem Chori melodiam, non unum tamen, eandemque Psalmum, vel canticum alternatim ex successione concinunt, sed unus quidem Chorus Psalmi alicujus versus modulatur, alter verò aliquid aliud præter ipsum Psalmum, vel Canticum per versus singulos intercinat. Hoc porro aliud, quod sæpius repetitur ab altero Choro, generali usu Ecclesiæ, *Antiphona* apud Latinos; apud Græcos autem *Troparium Antiphoni* appellatur:

tur: in qua significatione *Antiphona* est illud Canticum contractius, seu intercalaris sententia, ut inuimus supra, quam Chorus Choro alteri psallenti intercinat. De hoc autem genere Antiphonarum loquitur Socrates *lib. 6. cap. 8.* non de Psalmorum alterno concentu, quem Flavianus, & Diodorus primi instituerunt, ut tradidit Theodoretus, necnon Suidas, qui facillimè Socrati conciliantur prædicta ratione: quam sibi conciliationem expetebat afferri (ut ait Thomafius) doctus vir Petrus Guffanvillæus Presbyter in Præfatione ad Antiphonarium S. Gregorii. Sic autem scribit Socrates ex veteri interpretatione Epiphani Scholastici Historia tripartita *lib. 10. cap. 9.* -- Dicendum tamen est, unde sumplit initium, ut in Ecclesia Antiphonæ decantentur. Ignatius, Antiochiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum Episcopus, qui etiam cum ipsis degebat Apostolis, vidit Angelorum visionem, quomodo Antiphonas S. Trinitati dicebant Hymnos. Isq; modum visionis, Antiochenæ tradidisse probatur Ecclesiæ; & ex hoc ad cunctas transfudit Ecclesias -- Socratem autem Antiphonæ appellatione Hymnum aliquem compositum alternè resonantem intellexisse, argumento esse potest, quòd quæ de S. Ignatio narrat, ejus fuisse generis indicet, ac cæterarum Antiphonarum ab Ariani primùm Constantinopoli usurpatarum, & à S. Johanne Chrysofomo vicissim postea inter Catholicos institutarum, quæ etiam Hymni appellati sunt, ut nos quoque adnotavimus in Cap. præcedenti. Vide *cap. 10. Historia tripartita.* Hæc, quæ ex Thomasio nostro deprompsimus, diligentissimo Ecclesiasticarum antiquitatum indagatore, optimè conciliant supramemoratos Auctores, qui oppositi videntur circa primos Institutores cantus alternativi.

III. Gavant. eod. n. 2. -- *Primus inter Latino Ambrosius Antiphonarum est Auctor &c.*) S. Ambrosius, Mediolanensis Antistes, primus fuit, qui Græcorum imitatus exemplum,

hunc canendi modum per Antiphonas in sua Ecclesia Mediolanensi instituit, ut narrat Paulinus in ejus Vita his verbis -- Hoc in tempore primò Antiphonæ, Hymni, & Vigilia in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt, cujus celebritatis devotio usque in hodiernum diem, non solum in eadem Ecclesia, verum per omnes pene Provincias Occidentis manet -- Idem S. Augustinus à Gavanto cit. confirmat *lib. 9. Confessionum cap. 7.* ubi loquens de persecutione, quam à Justina, Valentiniani Regis Pueri Matre, Ambrosius patiebatur, ait -- Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata, cum Episcopo seruo tuo; tunc Hymni, & Psalmi, ut canerentur secundum morem Orientalium partium, ne Populus incroris tædio contabesceret, institutum est, ut ex illo in hodiernum retentum, multis jam, ac pene omnibus gregibus tuis &c. -- Ex præfatis Paulini, & Augustini verbis colligit Thomafius, non solum Psalmos, verum & Hymnos, scilicet Eclogas aliquot Sacrarum Canticorum alterno concentu adhibitas fuisse. Nam Hymni eo loco non veniunt ea Sacra Carmina, quibus Auctore præcipue Ambrosio, ut diximus in Capite præcedenti, hodie utimur; eorum enim usus nullus est apud Orientales eo modo, quo usurpantur à nostris Occidentalibus; quare Hymnorum nomine censet Thomafius accipiendas esse Sacras illas Cantunculas, quas Paulinus antea Antiphonas appellaverat; ita ut priori vocabulo canendi modum, posteriori verò id, quod cantabatur, explicaverit.

IV. Gavant eod. n. 2. -- *Sub Damaso, non sub Siricio &c.*) Ex quo usus Antiphonarum in Ecclesia Occidentali sub Damaso Papa inceptus, nonnulli inferunt, etiam in Ecclesia Romana sub eodem Pontifice talem usum inventum fuisse, & huic opinioni præsertim adherent illi, qui adstruunt, præfatum Pontificem suo Decreto Ambrosianum Antiphonarum ritum firmasse, de quo tamen nihil certi habemus. Antiphonarum igitur usum

usum Ecclesia Romana non Damaso, sed Cælestino Papæ acceptum refert, ut ex Antiquis Scriptoribus colligitur. Super hac materia adeat Lector eruditissimum Henscheinium in actis Sanctorum Tom. 1. Aprilis die 6. pag. 544. Consulat etiam notas Francisci Dominici Bencini, & Francisci Blanchini in Tom. 3. Anastasii, semel autem acceptum constanter retinuit hunc ritum, ut ex Libro Diurno Romanorum Pontificum Titulo 7. & Antiphonariis S. Gregorii tum Missæ, tum Officiorum planè docemur. De Antiphonarum usu apud ceteras Occidentis Ecclesias consulenda sunt variarum Concilia vetera Nationum, necnon Constitutiones, seu Regula antiquæ Monachorum.

V. Gavant. pag. 57. col. 1. n. 4. -- Dupli-
cantur in Duplicibus &c.) Juxta præsentem ritum Antiphonæ in Festis Duplicibus duplicantur, ita ut ante Psalmi initium ab uno ex Choro imponatur, & deinde à Choro compleatur, & iterum terminato Psalmo tota integra repetatur Antiphona, ita duplicantur Antiphonæ ad Vesperas, Matutinum, & Laude; quando Officium celebratur sub Ritu Duplici, non verò ad alias Horas minores, in quibus nunquam dicuntur integræ, nisi in fine Psalmorum, & ita pariter quando Officium celebratur sub Ritu Semiduplici, vel Feriali &c. etiam ad Vesperas, Matutinum, & Laudes non dicuntur integræ Antiphonæ nisi in fine Psalmorum.

Antequàm tamen discrimen Officii Duplicis, vel Semiduplicis fuisset inventum, inter Officia Sollemnia, vel Ferialia nulla erat diversitas in concinendis Antiphonis; indiscriminatim etenim integræ præmittebantur Antiphonæ Psalmis; nec uspiam invenitur in præcis Ritualibus, ut sola Antiphonarum exordia Psalmos præcedant, ut fit nunc in Festis Semiduplicibus, & diebus Ferialibus. Quòd si quis contendat, haud rarò in vetustioribus scriptis occurrere, ut ante Psalmum Cantor imponat Antiphonam; id nihil officere dicimus, quia etiam favere,

Gavant. Rubr. Brev.

Si enim Cantor Antiphonam imponebat, eam utique Chorus illico perficiebat, eo modo, quo nunc eam perficit in Officiis Duplicibus; sic Amalarius cap. 1. de ordine Antiphonali dicit, Cantorem inchoare Antiphonam invitatoriam, quæ tamen omnium Ecclesiarum usu adhuc retento integra dicitur ante Psalmum Venite. Rursus ex eodem Amalario magis comprobatur hæc veritas, nam lib. 4. cap. 7. ait: Antiphona inchoatur ab uno unius Chori, & ad ejus Symphoniam Psalmus cantatur per duos Choros; quibus in verbis satis indicatur, integram concinendam esse Antiphonam ante Psalmum; Symphonia enim est plurium concertus; itaque ob Antiphonam ab uno Cantore tantummodo inchoatam, non potuisset rectè dici, ad Antiphonæ Symphoniam Psalmum decantari. Accedit, quòd cum Psalmus decantari debeat ad tonum Antiphonæ, quoniam pacto ad Antiphonæ tonum potuisset cantari Psalmus, si ipsamet Antiphona tota in suo perfectè modulata tono non præcessisset? Quin è contrario si Psalmum Antiphona tantum consecuta fuisset, dici potius debuisset, ad tonum Psalmi Antiphonam decantari.

Hæc Argumentis optimè comprobatur Cardinalis Thomasius cit. loc. pag. 27. præscum Ecclesiæ Ritum concinendi integram Antiphonam ante Psalmum, subdens, quòd in antiquioribus Ecclesiasticis Libris nullum elucet argumentum, quo exordium duntaxat Antiphonæ ante Psalmos pronunciatum fuisse arbitremur. Et quòd nec minimum extat apud veteres vestigium ejus discriminis, ut diebus celebrioribus integræ Antiphonæ dicantur ante Psalmos, secus verò quotidianis.

Idem Auctor in citata Præfatione pag. 30. alio etiam argumento utitur ad confirmandum hoc assumptum, idque desumit ex repetitione Antiphonæ, quæ ad singulos Psalmorum Versus fiebat ab uno Choro, ut diximus etiam supra; concinnitè enim fiet, ait ipse, hæc repetitio ab eodem semper

X.

Cho-

Choro; si Chorus idem integram iteravit Antiphonam ante Psalmum; nempe ut totum id repetat ad singulos Versus, quod à principio totum, & non ex parte tantum postrema dixerat. Id quod subiecto exemplo explanatum vult.

Primus Chorus Ant. *Dominus dixit ad me. Filius meus es tu. Ego hodie genui te.*

Secundus Chorus Ant. *Dominus dixit ad me. Filius meus &c.*

Primus Chorus Psalm. *Quare fremuerunt . . . . inania.*

Secundus Chorus Ant. *Dominus dixit ad me. Filius meus &c.*

Primus Chorus Psalm. *Ast terunt Reges terra . . . . . Christum ejus.*

Secundus Chorus Ant. *Dominus dixit ad me. Filius meus &c.*

Sicque deinceps usque ad finem; ubi pulcherrima ipsa ratio in alternando Antiphonam perfecte servatur: Dum Chorus secundus ita integram sæpe repetit Antiphonam inter Versus, ut integram antea repetierat in principio.

Thomasius prædicto hic videtur germanus modus Antiphonæ respondendæ, sive repetendæ ante Versus, vel Psalmum; & adstruit, quod ex græcis libris Orientalium Ecclesiarum colligitur, quod semper bis dicunt primam Antiphonæ periodum, sive Versiculum. Idque pariter confirmat pag. 36. auctoritate Amalarii, clarissimis verbis attestantis hanc veritatem *cap. 3.* ubi loquitur de Nocturnis Feriarum: *Ex senis Antiphonis, quas vicissim Chori per singulos Versus repetunt &c.*

Idem Thomasius pag. 41. duplicem apprehendit modum Antiphoni concinendi ritu Græcorum; eorum alter est, cum Versus, sive sententia, quæ à nostratibus Antiphona appellatur, eadem intercalata constanter repetitur ad singulos Psalmi versus. Alter vero, cum haud una, eademque semper

sententia intercalatur; sed plures, diversæque concinuntur breves periodi, quæ à Græcis *Troparia* appellantur, à conversione, vel immutatione; plures namque sunt, quæ in uno eodemque Antiphono commutantur, novæ sententiæ, quæ ut singillatim ab uno Choro canuntur, ita singillatim ab altero Choro iterantur: & ibidem Thomasius subijcit exempla utriusque modi repetendi Antiphonam apud Græcos, quorum primum est desumptum ex Typico S. Sabæ in Nativitate Domini, secundum verò ex Triodio Græcorum in Vigiliis Dominicæ Passionis.

Græcorum morem, quo diversarum sententiarum Cantus in uno Antiphono adhibebatur, aliquo pacto imitata est Ecclesia Romana; id significat vetus Ordo Romanus MS. relatus à Thomasio in sua *appendice pag. 404. col. 2.* agens de duabus Antiphonis die, & de Natalitiis Sanctorum ad idem Canticum concinendis. Sed clarius extat exemplum, quod in sua Præfatione pag. 43. describit ex Membranaceo Antiphonario Missæ ad usum Scholæ Cantorum Scripto Seculo XI. servatoque in Bibliotheca Angelica apud S. Augustinum hujus Alinæ Urbis; cujus exempli initium nos quoque hic dabimus, reliqua enim videri possunt apud eundem Thomasium.

Sabbato Sancto ad Vigiliis post Communionem in Missa. In Evange.

Ant. Vespere autem Sabbati, quæ lucefcit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum, omnia *E v o v a e.*

Psalm. Magnificat &c.

Ant. Et ecce Terræmotus factus est magnus: Angelus autem Domini descendit de Cælo. Alleluja. omnia *E v o v a e.*

Ant. Angelus autem Domini descendit de Cælo, & ascendens revolvit lapidem, & sedebat super eum, Alleluja, Alleluja. *E v o v a e.*

Psalm.

Pſalm. Quia respexit &c.

Ant. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, & vestimenta ejus sicut nix, Alleluja, Alleluja. omnia *E v o r a e.*

Pſalm. Quia fecit mihi &c. *usque ad finem; ut videre est apud eundem Thomam; & Edmundum Martene, qui extensè hoc refert.*

Cæterùm, antiquissimam Antiphonarum repetitionem ad omnes Pſalmorum versus attingit videtur Anonymus, Author Opusculi de *Benedictione Dei*, in Præfatione ad Bathericum, Episcopum Ratisbonensem, qui sedem illam obtinuit Anno 814, cujus verba refert Thomasius in sua sæpius allegata Præfatione pag. 37 ex quibus quidem verbis colligitur, quod jam tum temporis cæperat in Ecclesiis Germaniæ Antiphonarum repetitio intermitteri; immò ipsamet etiam Antiphonas omitti brevitate gratia; quæ quidem omisio satis demonstrat, quod plurimum temporis postularet ex antiquo more Antiphonarum concentus, quàm quod flagitat mos hodiernus, cum semel tantùm, vel bis Antiphonam canimus; malebant idcirco Ecclesiastici illi ipsas Antiphonas omnino prætermittere, quàm eas responsionibus truncatas, præter authenticum Ordinem utcumque concinere.

Decimo tamen Seculo occurrit in Ecclesia Occidentali repetendæ Antiphonæ ad singulos Pſalmorum versus Testimonium gravissimum, quod habetur in vita S. Odonis, Abbatís Cluniacensis, Auctore Johanne, ejusdem Discipulo, inter Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti Seculo V. Dicitur enim lib. 1. num. 10. *Quia ejusdem Officii Antiphona (Vigiliarum scilicet S. Martini) uti omnibus patet, breves sunt, & ejus temporis longiores noctes, volentes Officium ad lucem usque protendere, unamquamque Antiphonam per singulos Pſalmorum versus repetendo canebant &c.* Hinc germanam elicit rationem Thomasius, quamobrem contractiores sunt Antiphonæ, quæ

cum Pſalmis, vel Canticis canuntur in Ecclesiasticis Curſibus, quàm quæ in Miſſa cantantur ad Introitum, Offertorium, & Communionem; nimirum quia illæ quàm frequentissimè repetebantur post singulos omnes Pſalmorum omnium Versus, hæc verò, post singulos quidem, sed paucos tantùm Versus, vel proprios, vel Pſalmi, respondebantur.

In præsentiarum priscum illum repetendi Antiphonam ritum ad unumquemque Pſalmi Versum, non servamus, nisi in Pſalmo Invitatorio, in quo bis ad initium Antiphonam dicimus, & repetimus modò integram, modò ex parte ad ejusdem Pſalmi Versus. Quod si mores nostros ad antiquiores revocaremus, nolentes tamen ad singulos Pſalmorum Versus Antiphonas repetere; certè post Pſalmos ante *Gloria Patri*, itemque post *Ps. Gloria Patri*, & post *Ps. Sicut erat*, omnino Antiphonam repetere deberemus. Et hunc ritum Seculo XII. retinebant Romani saltem in præcipuis aliquot Officiis Natalis Domini, Epiphaniæ, & Nat. S. Petri, ut videre licet in Antiphonario Vaticano pag. 38. 51. & 148. quin & in Romano Breviario Venetiis edito 1489. præscribitur hic Ordo, ut si Festum S. Thomæ Apostoli in Dominicam inciderit, Antiphona *Nolite timere* dicatur primò ante Canticum *Benedictus*, tum post *Gloria*, demum post *Sicut erat*, sed ex Vaticano (ut diximus) Antiphonario, etiam ante *Ps. Gloria Patri* post Pſalmos dici debet. Hæc pariter omnia deprompta sunt ex his, quæ tradit pluries citatus Thomasius pag. 38.

Superest nunc, ut cum eodem, nec non cum Grancolasio lib. *supracit. cap. 10.* animadvertamus, Antiphonarum inchoationem, sive, ut Antiqui loquebantur, impositionem, ad Clericos cantores semper pertinere, ad illos scilicet, qui majores sunt in Scholâ Cantorum, qui septem olim erant, in Ecclesia Romana, non Presbyteri, nec Diaconi, sed tantummodò Subdiaconi, qui justum puero-

rum Paraphonistarum numerum sibi ad Cantus adjumentum adlicebant. Ii Cantores Ordine suo inchoabant Antiphonas, ut primam Primicerius, secundam Secundicerius, & sic reliqui reliquas imponerent, ad nutum tamen Archidiaconi, exceptis aliquibus Antiphonis ad Evangelium in Paschate, quarum impositio Diaconis tribuebatur, ut videre est in appendice vulgata à Thomasio p. g. 89. & sequentibus. Caterum nusquam invenitur in antiquioribus ritibus, ut Pontifex, vel Presbyter in Divinis Officiis Antiphonam incipiat; id enim vel maximè sollemnioribus diebus præstitissent; cum iisdem tamen diebus in præcis Codicibus id constanter occurrat, ut Cantor, vel Primicerius Antiphonam incipiat; generatim namque totum Ecclesiasticæ Cantilenæ Officium ad Subdiaconos, & inferiorum graduum Clericos olim pertinebat, ut S. Gregorius Magnus decrevit, cujus statutum refertur in cap. In sancta Romana Ecclesia dist. 91. Sermo nunc est de Ritibus servatis ab Ecclesia Romana; præmittimus enim afferre, quid apud alias Ecclesias in usu fuerit. Præfatus mos antiquus servatur in Officiis celebratis coram Romano Pontifice, in quibus (nisi ipsemet celebraturus sit Missarum sollempnia in crastinum) Antiphonas, neque ipse, neque Cardinales, sed soli Cantores, imponunt. Quando autem Pontifex intonat Antiphonam, post *Gloria Patri*, Subdiaconus eidem Papæ stando, capite inclinato, submissa voce, præintonat Antiphonam, v. g. *Rex pacifcus*, & postea flectit genua ante eum, & iterum Papa reincipit Antiphonam, qua dicta, sedet, statimque Chorus incipit . . . . . secundam Antiphonam incipit Diaconus, qui stat à dexteris: tertiam incipit Episcopus Cardinalis, qui servit in Officio Presbyteri: quartam incipit prior Presbyterorum Cardinalium: quintam Diaconus Cardinalis, qui stat à sinistris, & iste ordo observatur, quandoque Vesperæ sunt Papales. Et hæc

traduntur in Ordine Romano XV. Auctore P. Amelio num. 6.

In aliis autem Ecclesiis tum Cathedralibus, tum Collegiatis, necnon in nonnullis Regularium solent etiam Presbyteri in Choro interessentibus Antiphonas imponere, servato hoc Ritu, ut quando Officia sollempniter celebrantur, Antiphonæ ab aliquo Cantore præintonentur, live annuncientur illi, qui debet Antiphonam imponere. Hinc in Ceremoniali Monastico lib. 2. cap. 6. §. 1. in quo agitur de munere Cantorum in Vesperis sollempnibus, describitur, quomodo prædicti Cantores indui debeant Albis, & Pluvialibus, & quomodo se gerere, cum pervenerint ad Altare, & prope sedem Celebrantis &c. Denique num. 4. præscribitur, quod primus Cantor ad initium Versiculi *Sicut erat* se inclinabit aliquantulum aliis Cantoribus, qui & ipsi vicissim facient minimam inclinationem, & statim descendet à sedili suo; tum ante Analogium stans, profundè se inclinabit Altari, & manibus junctis (si non utatur Baculo) accedet ad Celebrantem, cui primam Antiphonam præcinet, inclinans se debite prius, & post; ac eadem viâ revertetur ad sedem suam, sicque alii Cantores ordine suo senioribus aliis reliquas præcinent Antiphonas. Advertitur præterea in dicto Ceremoniali, quod quando aliquis Cantor accedit propius ad sedem Celebrantis, ut ille, qui proximus est ei, præcinet Antiphonam, debet præcentor inclinari profundè Celebranti, si sit Superior, ac deinde mediocriter ad eum, cui secundam Antiphonam præcinit. Aliæ sunt ceremoniæ præstandæ ab eisdem Cantoribus, quæ diversæ sunt, juxta diversarum Ecclesiarum consuetudines, & ceremonialia. Sed de præintone Antiphonarum alibi etiam sermonem habebimus, & quomodo faciendæ sit in Cathedralibus, vide in Ceremoniali Episc. lib. 2. cap. 1.

Congruam nunc videtur exhibere sequentia Decreta, utpote ad præsentem materiam spectantia.

Magister Ceremoniarum non potest alterare, seu mutare consuetudinem circa præintonationem Antiphonarum ad Vesperas. S. R. C. 28. Aprilis 1607. in *Suessarien.* & hoc Decretum datur in nostro Indice sub num. 25.

Antiphona in Choro Cathedralis postquam primo loco data fuerit Celebranti à cornu Epistolæ, danda est secundo loco primæ Dignitati, sive à cornu Evangelii, sive à cornu Epistolæ existenti, & sive interveniat, sive non, prima Dignitas, quæ sedet à dextra parte Evangelii, non obstante allegata consuetudine. S. R. C. 21. Martii 1665. in *Senogallien.* & datur in nostro Indice sub num. 90.

Antiphonas primas recipere in Choro & Spiritum Sanctum invocare in Capitulo, spectat ad primum Canonicum Metropolitanæ, seu Cathedralis Ecclesiæ, quando tamen talis Canonicus sit constitutus in Ordine Episcopali, non autem spectat tunc ad primam Dignitatem primas Antiphonas recipere, Sac. Rit. Congr. 17. Novemb. 1674. in *Neapolitana*, & datur in nostro Indice sub num. 99.

Locus concinendarum Antiphonarum est Chorus, qui olim tabulis marmoreis circumcinctus in Ecclesiæ sinu ante Sanctuarium, sive Presbyterium situs erat, extatque etiam nunc vetus hujusmodi Chorus in Titulo S. Clementis in Urbe: ibi enim bifariam dispersi Clerici Cantores consistebant ad cantandum, & ex binis Classibus duo Chori resultabant; sicque Chorus Choro, ut voce, ita & loco, correspondebat. Et sicut in Antiphonis concinendis, suisque Psalmis, vel Versibus Chorus Choro correspondebat alternis; ita in earum impositione Antiphonarum ordo servabatur alternus, ut una quidem Antiphona ab uno Cantore unius Chori

inchoaretur, alia ab alio alterius Chori; sicque deinceps semper alternè. Amalarius lib. 4. cap. 7. hæc testatur dicens: *hanc vicissitudinem Charitatis significant Cantores, qui alternatim ex utraque parte Antiphonas levant, id est, incipiunt.*

In Antiphonis inchoandis exordium sumebatur ab antiquioribus Cantoribus ad inferiores usque descendendo; discrimen tamen erat inter binos ipsos Choros hebdomadatim sibi adscribentes Officiorum exordia, per unam scilicet hebdomadam in uno Choro inchoabatur prima Antiphona cujusque Officii, & per hebdomadam aliam in Choro altero. Diebus autem sollempnibus in Schola Cantorum Ecclesiæ Romanæ ad Primicerium, ut diximus, pertinebat primam Antiphonam exordiri; porro Primicerii locum in dextera Chori parte fuisse, & Secundicerii in sinistra, Thomæ pro certo habet; ea autem censetur Chori pars dextera, non quæ ad dexteram erat ingredientium Ecclesiæ, sed ea, quæ ad dexteram erat Sacerdotis ad Altare stantis, hoc est ad Austrum, quo etiam viri confluebant, mulieribus ad Aquilonem consistentibus, ad sinistram scilicet Sacerdotis ad Altare stantis. Ita pro varia Ecclesiarum structura, & aspectu ad diversam Cæli plagam Ecclesiæ dexteram, vel sinistram partem accipiebant Antiqui. Quare in Basilica Lateranensi, Vaticana S. Petri, Exquilina S. Mariæ Majoris, ac Titulis S. Clementis, Sancti Marci, aliisque quàm pluribus Ecclesiis Urbis, quarum prospectus anterior Orientem spectat, ac Sacerdos ad Altare stans respicit Populum, & Templi fores, ea censenda est pars Ecclesiæ dextera, quæ ad sinistram occurrit eadem Ecclesias ingredientibus, quæ videlicet ad Austrum est, in qua & Ambo Evangelii, & Senatorium erat, sicut adhuc videtur in Ecclesia S. Clementis. Cantores in binas Classes dispersi in Antiphonarum cantu, Psalmorumque, & Canticorum, quæ cum Antiphonis decantabantur, neque Altare,

neque Orientem, sed se invicem è regione aspiciabant; nec sedentes, sed consistentes hinc, illincque alternè caneabant; id testante Duran. *lib. 5. cap. 2. nu. 30.* ubi ait: Clerici Antiphonas cantantes non vertunt vultus ad Altare, sed se invicem veris vultibus respiciunt. De corporis statu erecto in Antiphonarum cantu meminit Johannes Cassianus de *Institut. Renunciatorum lib. 3. cap. 8.* ita scribens: *Cùm stantes Antiphonas tres concinuerunt &c.* Hæc pariter placuit ex Thomasio depromere pro exacta noticia antiquorum Rituum canendi Antiphonas.

Pro Coronide tamen hujusce Capituli, & hujusce materiæ, seu Antiphonarum concinendarum Ritus, meminisse opus est, Divum Gregorium Papam prædictis Antiphonis, atque earum Cantui instituendo operam dedisse, librumque componi curasse, Antiphonarium appellatum. Præfatus enim Pontifex, sicut vetustum Codicem Sacramentorum (quem Gelasianum postea appellaverunt) in unum librum abbreviavit, ad usum præcipuè publicarum Stationum Ecclesiæ Romanæ, qui Sacramentarium Gregorianum passim est vocatus; ita & libros Antiphonarios, necnon Responsoriales recensuit, ac ordine meliori disposuit; id quod in pluribus MSS. Antiphonariis Monasterii Sancti Galli in Helvetiis, Versiculi præpositi ostendunt, dum dicunt: *Hoc quoque Gregorius, Patres de more sequutus, instauravit opus.* Ob eam itaque recensionem, aptioremque dispositionem S. Gregorio Magno Responsoriales libri, & Antiphonales veteres adscribunt, quorum testimonia videri possunt apud probatos Auctores, ut sunt Monachus Engolismensis in *Vita Caroli Magni cap. 8. tom. 2. Histor. Fran. orum Duchesne*, Johannes Diaconus in *Vita ejusdem S. Gregorii lib. 2. cap. 6. & seqq.* Micrologus *cap. 25.* Eanehardus Junior in *Vita B. Norckerii Balbuli cap. 2.* in actis Sanctorum eruditissimorum Heuschenii, & Papebrochii die 6. Aprilis, & alii. Hujusmodi Antiphonarii Gregoriani

Codices varii reperiuntur, sed diversi inter se, testante Amalario, aliter se habere Antiphonarium Corbejense (quod Romanum appellare solet, quia à Gregorio IV. Walla, Abbas Corbejenis, acceperat) atque aliter Metense, quod Româ sub Carolo Magno deportatum Metis est collocatum. Romanum Antiphonarium postquam in Gallias devectum est, complures à Gallicanis Magistris accessiones habuit; id quod disertis verbis testatur Walfridus Strabo, qui IX. Seculo floruit, *lib. de Reb. Eccles. cap. 25.*

Diligentissimo nostro Thomasio animus fuerat, pura, ac germana S. Gregorii Antiphonaria è tenebris proferre, sed cum ea nancisci nequiverit, vetustiora saltem, quæ habere potuit, edere curavit, quia quo antiquiores sunt Codices Rerum Ecclesiasticarum, eò propius accedunt ad priscos fontes, unde derivantur, minusque recentiorum additamentis sunt infarciti. Quamobrem duo Antiphonaria in sua collectione evulgavit, quæ etsi germanam illam, puramque S. Gregorii institutionem illibatam haud exhibeant, utriusque tamen Codicis mutua collatione id fieri posse arbitratur, ut ferme deprehendantur, quæ ex Sancti Gregorii institutione, vel subsequenti antiquorum temporum usu sunt profecta. Ex prædictis duobus Antiphonariis à clarissimo Thomasio editis, primum est Vaticanæ Basilicæ membranaceum, notis musicis, non iis, quæ hodie sunt in usu, connotatum. Hoc Antiphonarium exhibet, Ritus solitos usurpari in Ecclesiâ Romana Seculo XII. ut unusquisque facile agnoscat, qui illud contulerit cum Rituali Benedicti Canonici scripto ad Guidonem de Castello, qui postea Summus Pontifex fuit, & Cælestinus II. appellatus. Alterum Antiphonarium ab eodem Thomasio evulgatum, quod S. Gregorium institutorem perhibet in versiculis initio præfixis, membranaceum est, notisque musicis antiquis condistinctum, servaturque in Bibliotheca Monasterii S. Galli in Helvetiis, cujus exemplar, ut & alia quam-

quamplura, quæ ex eodem Monasterio protulit laudatus Thomafius in appendice sui voluminis, cuncta peramanter descripta se recepisse fatetur à viro claro D. Hermanno Shenk, illius Cœnobii Bibliothecario. Prædictum Codicem refert Thomafius ad X. vel XI. Seculum ob Officium præsertim SS. Trinitatis in eo contentum, quod ignotum erat Seculis prioribus. Post Johannis Diaconi ætatem omnino conscriptum fuisse, satis demonstrant Antiphonæ in Festo Beati Grego-

rii ab ejusdem Sancti Vita, quam Johannes ille texuit, excerptæ. Antiquiorem demum Alexandro II. hunc Codicem deprehendit Thomafius ob id maxime, quod in Dominica Septuagesimæ nocturna, & matutina Officia Allelujatica contineat; Alexander enim II. sua sanctione prætermitti jussit Alleluja pridie illius Dominicæ; cum antea ipsamet Dominica post Matutinum tantummodo omitteretur.

De Psalmis. XXII.

RUBRICA.

- 1 **P**salmi in Officio de Tempore per omnes Horas in Dominicis, & Feriis dicuntur eo modo, quo distributi sunt in Psalterio; nisi aliter in Proprio de Tempore signentur. In Festis autem dicuntur, ut in propriis locis signantur: alioquin, ut in Communi Sanctorum.
- 2 Psalmi ad Laudes de Dominica, cum Cantico, Benedicite, dicuntur in omnibus Festis per Annum, & in Feriis temporis Paschalis.
- 3 Psalmus, Confitemini, dicitur ad Primam cum aliis Psalmis in Psalterio assignatis, in omnibus Dominicis (quando Officium fit de Dominica, ut in Psalterio, etiam in Dominicis, quæ occurrunt infra Octavas Sanctorum) à tertia Dominica post Pentecosten inclusivè, usque ad Nativitatem Domini exclusivè: & à secunda Dominica post Epiphaniam inclusivè, usque ad Septuagesimam exclusivè: à Septuagesima autem usque ad Pascha, ejus loco dicitur Psalmus, Dominus regnavit, quia Psalmus, Confitemini, tunc dicitur ad Laudes post Psalmum, Miserere, ut suo loco ponitur. In Dominicis verò temporis Paschalis à Dominica in Albis inclusivè, usque ad Ascensionem exclusivè, dicuntur tantum tres Psalmi sicut in Festis, addito Symbolo S. Athanasii. Alii Psalmi per singulas Ferias distributi ad Primam, dicuntur singuli loco Psalmi, Confitemini, in Feriali tantum Officio, quando de Feria agitur extra tempus Paschale. In Feriis verò temporis Paschalis, in Festis per annum, & in Sabbato, sive de S. Maria, sive de Feria fiat Officium, dicuntur tantum tres Psalmi, scilicet, Deus in nomine tuo, Beati immaculati, & Retribue, etiamsi Festum Duplex celebretur in Dominica.
- 4 In Dominicis autem, quando Officium fit de Dominica, ut in Psalterio, post Psalmos additur semper Symbolum S. Athanasii, Quicumque, ut infra in propria Rubrica dicitur.
- 5 Psalmi Horarum, scilicet ad Tertiam, Sextam, & Nonam, & ad Completorium, nunquam mutantur, ut in Psalterio, sive de Sanctis, sive de Tempore fiat Officium.

6 Psal-

- 6 *Psalmi de Dominica ad Vesperas, ut plurimum dicuntur in Vesperis Fectorum, excepto ultimo, qui mutatur; cum vero aliter fieri debet, suis locis notatur. In Vesperis infra Octavam dicuntur Psalmi, ut in secundis Vesperis Festi; sed in primis Vesperis diei Octava dicuntur, ut in primis Vesperis Festi, nisi aliter notetur.*
- 7 *In fine Psalmorum semper dicitur, Gloria Patri, praterquam in Psalmo, Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, & in Psalmo, Laudate Dominum de Caelis, qui conjunguntur cum aliis Psalmis, & in fine ultimi tantum dicitur Gloria, in suis locis notatur. Praterquam non dicitur in triduo majoris hebdomada ante Pascha, nec in Officio Defunctorum, cujus loco pro Defunctis dicitur, Requiem aeternam dona eis Domine, etiamsi fiat Officium pro uno tantum.*
- 8 *Ut sacra vulgata editionis puritas inconfusa, & illibata servetur, etiam quoad interpunctiones, & distinctiones in Sacris Bibliis appetitas, additus est Asteriscus, ut sit nota musicae partitionis in medio versu.*

Novæ Observationes & Additiones ad Gavanti

Cap. VIII. De Psalmis.

I. Gavant, pag. 58. col. 1. n. 1. -- *Si Psalterium Sacerdos ignoret &c.*) Quanti momenti esset apud veterem Ecclesiam hæc disciplina, ut Clerici Psalterium totum animo perciperent, & memoria custodirent, præter August. testimonium, hic à Gavanto nostro laudatum, illud etiam præclare demonstrat, quod legimus de Gregorio Magno, qui Episcopam ordinare recusavit Johannem Presbyterum, utpotè Psalmorum nescium, & id habetur in ejusdem Pontificis Epistola 44. lib. 4. Idem Sanctissimus Pontifex antequam quempiam ordinaret Episcopum, inquirebat, an Psalmos memoriter teneret, nec ne, ut colligitur ex Epistola 34. lib. 8. ad Episcopum Clulinum de Johanne Diacono promovendo in Episcopatum Balneoregientem, ubi hæc scribit: *Requirendum quoque est, si in opere Dei studium habuit, vel Psalmos novit.* Et in Epistola 6. libri 12. habetur, quod ab eodem Pontifice repulsus fuit ab Episcopatu Anconitano, ad quem erat electus Rusticus Diaconus, qui Psalmorum ignarus repertus fuit. Hunc eundem morem in ordinandis primi Ordinis Sacerdoti-

bus reintegravit Oecumenica Synodus Nicæna II. his verbis: *quoniam Psallentes Deo spondemus: in justificationibus tuis meditabor; non obliviscar sermones tuos: omnes quidem Christianos salutare est hoc servare; eos autem præcipue, qui Sacerdotalem Dignitatem obtinent; quamobrem decernimus, quemlibet, qui ad Episcopalem gradum est provehendus, Psalterium omnino nosse: ut ex eo omnem quoque suum Clericum ita institui moneat.* Concilium pariter Toletanum VIII. Anno Domini 653. coactum, hunc justissimum Canonem edidit, ut videre est Tom. 2. Collectionis maximæ Conciliorum Hispaniæ factæ à Sapientissimo Cardinali Josepho Saenz de Auguirre pag. 566. -- *Solicite constituitur, atque decernitur, ut nullus cujuscunque dignitatis Eccl. si. st. ca. deinceps percipiat gradum, qui non totum Psalterium, vel Canticorum usualium, & Hymnorum, sive baptizandi perfecte noverit supplementum* -- Hujus Canonis memores PP. Concilii Coyacensis in Diœcesi Ovetensi Anno 1050. decreverunt, *ut Archidiaconi tales Clericos, constitutis quatuor temporibus, ad ordines ducant, qui perfecte totum Psalterium, Hymnos, & Cantica,*